

Marek Słupczewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Kwota dochodu wolnego od podatku dochodowego od osób fizycznych w Polsce, na tle uwarunkowań prawnych i ekonomicznych

Tax free allowance in personal income tax in Poland, due to the legal and economic background

Streszczenie

W artykule przybliżona zostaje istota kwoty dochodu wolnego od podatku dochodowego od osób fizycznych na tle przepisów prawa. Autor dokonuje również oceny znaczenia ekonomicznego przedmiotowej instytucji. W pracy wykorzystane zostało międzynarodowe tło do oceny efektywności kwoty wolnej jako pole do rozważań, czy aktualnie ukształtowana kwota i sposób jej zaprojektowania są właściwe. Autor zwraca również uwagę na podstawowe tezy orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 października 2015 r.¹, dotyczącego wymogu waloryzacji przedmiotowej kwoty.

Słowa kluczowe: kwota dochodu wolnego od podatku, kwota wolna od podatku, kwota zmniejszająca podatek, minimum socjalne, podatek dochodowy od osób fizycznych

Abstract

In the article is being described tax free allowance in personal income tax due to the law. The author also assess the economic importance of this institution. In the article was used international background to evaluate the effectiveness of tax-free as an opportunity to consider, whether the currently configured amount and the manner of its are appropriate. The author also draws attention to the basic thesis of the Constitutional Court judgment.

Key words: tax free allowance, personal income tax

¹ K 21/14, 28 października 2015r, Legalis nr 1348560.

1. Wprowadzenie

Celem artykułu jest przybliżenie istoty kwoty dochodu wolnego od podatku od osób fizycznych na tle przepisów prawa, a także ocena jej ekonomicznego znaczenia. Autor zamierza zbadać, czy aktualna wysokość przedmiotowej kwoty została ustanowiona w należytej wysokości oraz porównać tę instytucję z analogicznymi unormowaniami w innych europejskich porządkach prawnych. W pracy autor posłużył się metodą analityczno-językową oraz prawnoporównawczą.

2. Pojęcie kwoty wolnej od podatku

Kwota wolna od podatku na gruncie ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (dalej: ustawa o PIT)² oznacza kwotę dochodu, który nie podlega opodatkowaniu. Istota tej kwoty jest nierozzerwalnie związana z art. 84 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.³, w którym to zostało zaznaczone, że „Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie.” Z przepisu tego można wywnioskować, że obowiązkiem ustawodawcy jest stanowienie takich podatków, które uwzględniają indywidualną zdolność podatkową jednostki.⁴ Obowiązek ten ma ekonomiczne uzasadnienie, ukształtowane w zasadzie zdolności do płacenia (*ability-to pay principle*). W celu zachowania zgodności z tą zasadą, podatki powinny być nakładane według kryterium „zdolności do udźwignięcia ciężaru opodatkowania”⁵.

W literaturze przedmiotu często można spotkać się z poglądem, że instytucja kwoty wolnej od podatku jest sprawiedliwa, bowiem w równej mierze przysparza korzyści zarówno biednym, jak i bogatym. Należy przyznać trafność tej tezie, gdyż najogólniej ujmując, dzięki kwocie wolnej od podatku, każdy podatnik, z dochodem rocznym rzędu kilku tysięcy złotych

² Tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 ze zm.

³ Dz.U. z 1997r. nr 78, po 483 ze zm.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 października 2015 r., K 21/14, Legalis nr 1348560.

⁵ N. G. Mankiv, M. P. Taylor, *Mikroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 329.

lub kilkaset tysięcy złotych, zaoszczędzi tyle samo. Jest to rezultat postrzegania przedmiotowego zwolnienia jako pewnej stałej kwoty. Inaczej by wyglądała sytuacja, gdyby polski ustawodawca zdecydował się uzależnić kwotę dochodu wolnego od opodatkowania od punktów procentowych⁶. Wówczas, podatnicy z większymi dochodami, zyskaliby znacznie więcej. Uzależnienie kwoty wolnej od podatku od wspomnianego punktu procentowego godziłoby jednak w zasadniczą funkcję tej instytucji (chęć „zwolnienia z opodatkowania” dochodu równoważnego kwocie, która pozwala zapewnić pewne minimum egzystencji podatnikowi). Bezcelowe byłoby bowiem takie uprzywilejowanie lepiej prosperujących podatników, którzy bez problemu uzyskują dochody pozwalające na zaspokojenie swoich potrzeb, przynajmniej na gruncie omawianej instytucji. Pojmowanie przedmiotowej kwoty, jako kwoty pozwalającej na zaspokojenie elementarnych potrzeb życiowych przez podatnika w założeniu oznacza, że po jej przekroczeniu podatnik osiąga zdolność ponoszenia ciężarów publicznych. Na gruncie przedmiotowej ustawy instytucja ta została ukształtowana w art. 27 ust. 1. Zdefiniowana została jako kwota zmniejszająca podatek. Celem wyjaśnienia należy zaznaczyć, że w pierwszym progu podatkowym obejmującym dochód do 85 528 zł rocznie, w celu określenia podatku, oblicza się 18% od podstawy opodatkowania, a następnie od uzyskanego wyniku odejmuje się kwotę pomniejszającą podatek, wynoszącą aktualnie 556 zł 02 gr.

3. Podatek quasi liniowy

Warto również rozważyć kwestię, dla jakiego typu podatków „typowa” jest kwota wolna od podatku. Odpowiedzi na to pytanie udziela E. Aksman, według której „Klasyczny podatek liniowy, czyli taki, który ma jedną identyczną stawkę ustawową i efektywną, nie zmienia różnicowania dochodów ludności. Podatek „quasi liniowy”, tzn. zakładający kwotę wolną, jest już *de facto* podatkiem progresywnym, bo wraz ze wzrostem dochodów brutto podatnika średnia stopa podatku rośnie. Co więcej,

⁶ <http://kwotawolna.pl/kwota-czy-podatek.php> (data dostępu: 11 kwietnia 2016 r.).

„podatek quasi liniowy może nawet wywierać większy całkowity efekt redystrybucyjny niż podatek progresywny z bardzo dużymi zwolnieniami przedmiotowymi i ulgami.”⁷ W przypadku polskich przepisów dotyczących podatku dochodowego od osób fizycznych mowa jednak o progresywnym podatku. Próg dochodu rocznego, po przekroczeniu którego stawka podatkowa wzrasta, wynosi 85 528zł. Kwota ta została wyraźnie wskazana przez legislatora w tabeli zawartej w art. 27 ust. 1 ustawy o PIT. Kwota wolna od podatku w praktyce stanowi jeszcze jeden próg, mimo że w tym charakterze nie została wyróżniona przez ustawodawcę. W rezultacie więc można przyjąć, że istnieje kolejny próg podatkowy, którego granicą jest kwota 3091 zł⁸ i dla którego stawka wynosi 0%. Rozważania na temat podatku quasi liniowego pozostają jednak aktualne w ujęciu modelowym, przy którym za przeciętnego podatnika⁹ przyjmujemy osobę o niskich dochodach, rzędu kilkunastu tysięcy złotych rocznie. Wówczas, w oczach tego podatnika, podatek ten staje się faktycznie podatkiem quasi liniowym. Cytowana autorka zwróciła uwagę na potencjał podatku quasi liniowego przy redystrybucji dochodów. W polskich realiach podatkowych funkcja redystrybucyjna przy pomocy przedmiotowej kwoty nie jest jednak spełniana należycie, chociażby ze względu na brak waloryzacji kwoty przez ostatnie kilka lat, a także na brak sprzężenia przedmiotowej kwoty z wysokością minimalnego dochodu umożliwiającego zapewnienie podstawowych potrzeb życiowych.

4. Potrzeba waloryzacji kwoty wolnej od podatku

W ciągu ostatnich kilku lat w polskiej gospodarce zaszło wiele zmian. Polska musiała stawić czoła światowemu kryzysowi, zmieniała się stopa

⁷ E. Aksman, *Wpływ podatku dochodowego od osób fizycznych w Polsce na dobrobyt społeczny*, Gospodarka Narodowa, nr 1-2/2008, s. 88.

⁸ Jest to kwota dochodu wolnego od podatku, czyli kwota, od której całkowity podatek należny wyniósłby 556 zł 02 gr, a więc kwotę wskazaną w tabeli w art. 27 ust. 1. Powyżej wskazanej kwoty 3091zł, stawka podatkowa wynosi 18%.

⁹ Przyjęcie za modelowego podatnika osoby o stosunkowo niskich dochodach jest uzasadnione faktem, że kwota dochodu wolnego od opodatkowania została zaprojektowana z myślą o takich osobach. Ponadto, właśnie w przypadku niewielkich dochodów, realna korzyść z kwoty wolnej jest relatywnie wyższa i bardziej użyteczna dla takiego podatnika.

bezrobocia, inflacja, stopień migracji ludności. Bez zmian, w stanie wręcz permanentnego zamrożenia, pozostała jednak wysokość kwoty dochodu wolnego od opodatkowania. Zdaje się, że już sama zmiana inflacji stanowi wystarczający bodziec, by poddać podobnej do procesu waloryzacji rent i emerytur procedurze kwotę wolną od podatku. Jeśli bowiem traktować kwotę wolną od podatku, jako kwotę służącą jakimś celom, a taki z pewnością był pierwotny zamysł ustawodawcy, należy dbać o jej funkcjonowanie w zmiennych realiach gospodarczych. Natomiast brak powiązania przedmiotowej instytucji ze zmienną wartością pieniądza w czasie, w dłuższym okresie wydaje się niweczyć realizację założonych celów. Nietrudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, gdy omawiana kwota, nawet przy umiarkowanej inflacji (inaczej inflacji pełzającej), w okresie kilkunastu lat może uczynić instytucję kwoty wolnej od podatku całkowicie symboliczną. Symboliczną, gdyż realna wartość korzyści jakie przyniesie podatnikowi ten instrument będzie przez niego wręcz niezauważalna. Zagadnienie braku waloryzacji poruszyła także E. Aksman zauważając, iż „Od początku obowiązywania PIT-u, czyli już od 1992 r., kwota wolna od podatku pozostaje bardzo mała, wprost symboliczna. Nie będąc ustawowo powiązaną z minimum socjalnym jest nawet niższa od tego minimum, co powoduje, że podatek ten jest płacony nawet przez osoby osiągające dochody niższe niż te uznawane za konieczne do zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych”¹⁰. Zagadnienie wysokości omawianej kwoty należy oceniać w powiązaniu z wysokością minimalnego wynagrodzenia.

Zauważalna jest zatem istotna sprzeczność między założeniami i celem kwoty dochodu wolnego od opodatkowania, a wykorzystaniem tego instrumentu w praktyce przez ustawodawcę do celów polityki społecznej. Problem ten został rozstrzygnięty przez Trybunał Konstytucyjny. W swym uzasadnieniu Trybunał zwrócił uwagę na dwa aspekty wadliwości art. 27 ustawy o PIT. Pierwszy polega na tym, że poprzez oderwanie wysokości kwoty wolnej od podatku od sytuacji społeczno-gospodarczej, narusza art. 84 Konstytucji RP. Drugi natomiast dotyczy braku powiązania

¹⁰ E. Aksman, *Wpływ podatku dochodowego od osób fizycznych w Polsce na dobrobyt społeczny*, *Gospodarka Narodowa*, nr 1-2/2008, s. 82.

zdolności podatkowej z minimum egzystencji lub innymi wskaźnikami społeczno-ekonomicznymi.

5. Wymóg waloryzacji kwoty wolnej od podatku w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 28 października 2015 r. orzekł o niekonstytucyjności artykułu 27 ust. 1 ustawy o PIT w zakresie, w jakim nie uwzględnia waloryzacji kwoty dochodu wolnego od opodatkowania. Przy ocenie konstytucyjności Trybunał pod rozwagę wziął fakt, czy „utrzymywanie przez wiele lat stałej, nieweryfikowanej kwoty pomniejszającej podatek dochodowy od osób fizycznych mieści się w zasadach sprawiedliwości podatkowej oraz, czy stan taki jest zgodny z zasadą sprawiedliwości społecznej”¹¹. Trybunał w uzasadnieniu wskazał, że w prawie podatkowym ustawodawca powinien wprowadzać regulacje umożliwiające realizację różnych celów państwa, wskazując również na cele społeczne. W rezultacie Trybunał stwierdził, że „brak mechanizmu korygującego kwotę zmniejszającą podatek dochodowy od osób fizycznych, a zatem wieloletnie utrzymywanie kwoty wolnej od podatku na stałym poziomie i uniezależnienie jej od sytuacji społeczno-gospodarczej państwa, jest wadliwością prawa podatkowego niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawnym”. Zdaje się, że Trybunał Konstytucyjny wskazał dwie najważniejsze wady omawianej instytucji. W uzasadnieniu, celem poparcia tezy o niekonstytucyjności przedmiotowego przepisu, a także wykazania iluzorycznej wartości kwoty wolnej, porównano wysokość dochodu wolnego od podatku z granicą ubóstwa. Granica ubóstwa została wyznaczona przepisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹². O osobie żyjącej w ubóstwie można mówić w sytuacji, gdy dochód roczny tej osoby, obliczony zgodnie z zasadami ujętymi w art. 8 ust. 3 i 4 wskazanej ustawy, nie przekracza kwoty 7608 zł¹³. Obowiązująca kwota wolna od podatku jest ponad dwukrotnie niższa. Zdaje się, że celem poprawy

¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 października 2015 r., K 21/14, Legalis nr 1348560.

¹² Tekst jednolity: Dz.U. z 2015r. poz. 163.

¹³ Stan na 11 kwietnia 2016 r.

tej sytuacji, kwota ta powinna zostać ustalona przynajmniej na poziomie granicy ubóstwa. Należy również uwzględnić instrument waloryzujący tę kwotę, w celu uwzględnienia zmiennej wartości pieniądza, uwarunkowań gospodarczych, kierunku zmian kosztów utrzymania. W przeciwnym razie, za kilka lat, pomimo chwilowej sanacji tego instrumentu, ponownie dojdzie do sytuacji, w której nie będzie on kompletnie przystawał do otaczającej go rzeczywistości.

6. Kwota dochodu wolnego od podatku w Polsce na tle podobnych instytucji prawa podatkowego w innych państwach

Z bardzo ciekawym rozwiązaniem dotyczącym kwoty wolnej od podatku mamy do czynienia w niemieckim systemie podatkowym, gdzie wysokość kwoty wolnej od podatku została uzależniona od wieku podatnika - „Uprawnieni do odliczenia tej kwoty są podatnicy, którzy w poprzedzającym rok podatkowy roku, ukończyli 64 lata. Kwotę odlicza się od dochodów podatnika, za wyjątkiem emerytur i rent”¹⁴. Opisana kwota wolna jest sukcesywnie obniżana, by w 2040 r.¹⁵ całkowicie zniknąć. Warto jednak zwrócić uwagę na jeszcze jedną cechę niemieckiej kwoty wolnej od podatku, którą nie wykazuje się jej polski odpowiednik – zorientowanie na konkretne grupy docelowe. Mianowicie, rodzicom, którzy samotnie wychowują dziecko należy się dodatkowa kwota wolna od podatku. Natomiast, jeśli podatnik uzyskuje dochody z działalności rolnej lub rolniczej, może odjąć od kwoty uzyskanej z tej działalności kilkaset euro rocznie¹⁶. Wydaje się, że instytucja kwoty wolnej od podatku została dobrze zaplanowana,

¹⁴ M. M.Hybka, *Konsekwencje fiskalne ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych w Niemczech*, Studia Oeconomica Posnaniensia z 2014, vol. 2, no. 6 (267), autorka odwołuje się do publ. *Wellisch i Kroschel* 2012, s. 400(...), s. 210.

¹⁵ M. M.Hybka, *Konsekwencje fiskalne ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych w Niemczech*, Studia Oeconomica Posnaniensia z 2014, vol. 2, no. 6 (267), autorka odwołuje się do publ. *Wellisch i Kroschel* 2012, s. 400(...), s. 212.

¹⁶ M. M.Hybka, *Konsekwencje fiskalne ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych w Niemczech*, Studia Oeconomica Posnaniensia z 2014, vol. 2, no. 6 (267), autorka odwołuje się do publ. *Wellisch i Kroschel* 2013, s. 400(...), s. 210.

a niemiecki ustawodawca dzięki niej uzyskał dobre narzędzie redystrybucji dochodów budżetowych, wspierając potrzebujące grupy podatników.

Instytucja dodatkowej kwoty wolnej od podatku została zastosowana również w estońskim systemie podatkowym – „kwota wolna od podatku przysługuje dodatkowo rodzicom wychowującym dzieci do ukończenia 17 roku życia na drugie i kolejne dziecko.”¹⁷ Dzięki temu Estonia rysuje się jako kolejne państwo, które nieco komplikując instytucję kwoty wolnej od podatku, dociera z pomocą do konkretnych grup podatników, stymulując w ten sposób politykę społeczną. We Francji natomiast zwolnione z opodatkowania są dochody uczniów i studentów, którzy podejmując pracę zarobkową nie przekroczyli trzykrotności kwoty minimalnej¹⁸. Na tle zaprezentowanych powyżej rozwiązań w innych europejskich państwach, polska kwota dochodu wolnego od podatku wydaje się narzędziem mało dostosowanym do osiągnięcia swojego głównego, ekonomicznego i społecznego celu, jakim jest poprawa sytuacji materialnej osób, które nie są w stanie ponosić obciążeń fiskalnych. Nie jest również możliwe, by strumień korzyści jakie oferuje, mógł dotrzeć i wspomóc w większym stopniu inne grupy podatników, przykładowo osoby uczące się.

Gdyby ustawodawca, wzorując się na modelu francuskim, zdecydował się przyznać studentom wyższą kwotę wolną, prawdopodobnie stanowiłoby to wystarczający bodziec, by zachęcić znaczną część z tych osób do aktywności zawodowej. Rezultatem byłoby odciążenie budżetów domowych rodzin osób uczących się, natomiast znaczna część utraconych w ten sposób wpływów budżetowych wracałaby do budżetu w postaci podatku od towarów i usług, gdyż w sytuacji, gdy ten przywilej dotarłby do osób naprawdę potrzebujących wsparcia, środki te zostałyby bardzo szybko wydatkowane. Efektem takiego wsparcia mogłoby być nie tylko ułatwienie „przeżycia” niektórym osobom, szansa na odciążenie systemu pomocy społecznej, ale również ożywienie gospodarcze ze względu na wzrost możliwości nabywczych najbiedniejszych.

¹⁷ A. Kędzierska-Szczepaniak, *Zarządzanie opodatkowaniem dochodów osób fizycznych na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 855, s. 700.

¹⁸ A. Kędzierska-Szczepaniak, *Zarządzanie opodatkowaniem dochodów osób fizycznych na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 855, s. 704-705.

Porównując tę instytucję z unormowaniami zagranicznymi, nie sposób nie odnieść się do wysokości kwoty wolnej od podatku. Źródła internetowe¹⁹ podają, iż kwota ta w Polsce jest najniższa spośród wszystkich państw europejskich. Oczywiście błędnym byłoby porównywanie wartości tej kwoty z innymi państwami, błędne byłoby również takie porównywanie w perspektywie czasu. Trzeba bowiem uwzględnić wiele czynników, które wpływają na realną korzyść, jaką podatnicy odnoszą w związku z kwotą dochodu wolnego od podatku (koszty życia, a także szczegółowe konstrukcje prawa podatkowego i wiele innych).

Zaprezentowana poniżej tabela przedstawia europejskie państwa, do których porządków prawnych wprowadzona została kwota wolna. Prawa kolumna w tabeli przedstawia procent, jaki stanowi kwota dochodu wolnego od podatku wobec przeciętnego wynagrodzenia w skali rocznej.

Tabela. Kwota dochodu wolnego od podatku jako % rocznej średniej płacy w wybranych państwach europejskich.

Państwo europejskie	Kwota dochodu wolnego od podatku jako % rocznej średniej płacy
Hiszpania	73%
Cypr	71%
Finlandia	40%
Wielka Brytania	38%
Austria	32%
Belgia	23%
Luksemburg	22%
Niemcy	20%
Francja	18%
Dania	10%
Polska	6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zebranych przez Rzeczpospolitą²⁰.

Można zaobserwować zróżnicowany stopień wysokości kwoty wolnej od podatku w państwach europejskich. Pozycja Polski na tle wymienionych

¹⁹ <http://kwotawolna.pl/> (data dostępu: 10 kwietnia 2016 r.).

²⁰ <http://www.rp.pl/Gospodarka/310289899-Kwota-wolna-od-podatku-na-swiecie.html#ap-1> (data dostępu: 11 kwietnia 2016 r.).

krajów pozwala sformułować jeden wniosek – Polska, ze swoją kwotą wolną, plasuje się na samym końcu rankingu. Nieco ponad Polską znajduje się Dania. W tym przypadku warto jednak odnieść się do wysokiego poziomu świadczeń socjalnych i publicznych w Danii, które rekompensują wysokie podatki. Można zatem wywnioskować, że państwa, które zdecydowały się na zwolnienie większej kwoty dochodu z opodatkowania, wolą w ten sposób dokonać redystrybucji, niż oddawać pobrane środki w postaci świadczeń pomocy społecznej²¹.

Szukając odpowiedzi na pytanie, dlaczego Polska sytuuje się tak nisko, należy zauważyć, że 20 lat temu kwota wolna równa była 8 polskim pensjom minimalnym, 10 lat temu już tylko 4, a dziś jest równa niecałym 2 pensjom minimalnym²². Tendencja spadkowa jest łatwo dostrzegalna i uzasadnia zajęcie pozycji „lidera” przez Polskę we wspomnianym rankingu.

7. Podsumowanie

Porównując przedmiotową instytucję do podobnych uregulowań w niemieckim oraz francuskim systemie, można wyciągnąć paradoksalny wniosek, że kwota wolna od podatku, ukształtowana w polskich realiach, jest zbyt uniwersalna i poniekąd zbyt mało skomplikowana. Uproszczenia te są negatywne, gdyż w jednakowym stopniu poprawiają sytuację biednych i bogatych podatników. Zabezpieczają tylko część minimum egzystencjalnego. W tym przypadku bardziej skomplikowana wersja pozwala na efektywniejszą realizację celu, jakim jest redystrybucja, a także skierowanie korzyści do najbardziej tego potrzebujących grup społecznych. Ponadto oceniając tę instytucję należy wskazać, że funkcjonowała ona w swoistym stanie bezprawia. Zdaje się, że do tej pory instytucja ta pozostawała „zapomniana” przez ustawodawcę. Tym samym rozpoczyna się w Polsce jej proces naprawczy. Prawdopodobne jest, że już za kilka lat kwota zostanie podniesiona do należytego poziomu, czyli zrówna się przynajmniej

²¹ <http://kwotawolna.pl/> (data dostępu: 10 kwietnia 2016 r.).

²² <http://kwotawolna.pl/> (data dostępu: 10 kwietnia 2016 r.).

z równowartością minimalnego dochodu umożliwiającego zapewnienie podstawowych funkcji życiowych.

Literatura:

1. Aksman E., *Wpływ podatku dochodowego od osób fizycznych w Polsce na dobrobyt społeczny*, *Gospodarka Narodowa*, nr 1-2/2008 (77-90).
2. Bartosiewicz A., *PIT – 5 wydanie komentarza Adama Bartosiewicza i Ryszarda Kubańskiego*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
3. Kędzińska-Szczepaniak A., *Zarządzanie opodatkowaniem dochodów osób fizycznych na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 855, 2015 r. (697–707).
4. Hybka M. M., *Konsekwencje fiskalne ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych w Niemczech*, *Studia Oeconomica Posnaniensia* 2014, vol. 2, no. 6 (267) (208-222).
5. Mankiv N. G., Taylor M. P., *Mikroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
6. Marciniuk J., *Podatek dochodowy od osób fizycznych – komentarz*, wydanie 17, BECK, Warszawa 2016.